

NASILJE U SPORTU

*Prof. dr. sc. Anita Zovko¹²⁶, Valnea Siljan¹²⁷ i Leo Klapan¹²⁸, mag. cin.
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju^{1,2}
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Katedra za tjelesnu i zdravstvenu kulturu³*

Sažetak: Tradicionalno je shvaćanje sporta usmjereno na fizičke aktivnosti i natjecanja koja zahtijevaju specifične vještine ili taktike. S druge strane, suvremeno shvaćanje sporta usmjereno je na sport kao aktivnost koja jača fizičke, mentalne, socijalne i moralne kapacitete pojedinca. Iako je sport često izvor zabave i razonode, nerijetko ga povezujemo i s pojavom različitih oblika agresivnog ponašanja unutar sportsko-rekreativnih aktivnosti. Nasilje u sportu prisutno je na različitim razinama, od amaterskih natjecanja do profesionalnih liga, i može se dogoditi u raznim sportskim disciplinama. Na sportskim utakmicama, rasizam i nacionalizam često se ističu kao oblici nasilja koji ukazuju na duboke društvene probleme. Dodatno, zabrinjava činjenica da agresivno ponašanje često nailazi na odobravanje javnosti. Mediji latentno prezentiraju nasilje na način koji privlači pažnju publike, stvarajući tako estetiziranu sliku nasilja. Osim nasilja na terenu, prepoznatljivo je i nasilje na tribinama koje je često puno intenzivnije.

Ključne riječi: sport, rekreacija, nasilje, agresija, konflikti

Uvod

Sport je široko rasprostranjena i popularna društvena pojava koja seže duboko u povijest ljudske civilizacije. Još od prapovijesti, ljudi su se bavili različitim oblicima fizičkih aktivnosti poput trčanja, skakanja, plivanja i penjanja kako bi zadovoljili svoje egzistencijalne potrebe. Glorifikacija pozitivnih učinaka redovite tjelesne aktivnosti na zdravlje pojedinca, u posljednjih nekoliko desetljeća, uzrokovala je značajan porast interesa javnosti za sportske aktivnosti te snažniju promociju zdravog načina života i fizičke aktivnosti u društvu. Može se reći kako sportsko-rekreativne aktivnosti sudjeluju u odgoju pojedinca obzirom da holistički oblikuju pojedinčevu ličnost u svim njenim aspektima - tjelesnim, intelektualnim, emocionalnim, socijalnim, moralnim i psihološkim. Za potrebe ovog rada, posebno je važno naglasiti socijalne i moralne aspekte koje pojedinac razvija kroz sport, budući da se poštivanjem pravila i korektnim odnosom svih sudionika u sportu stvara međusobno poštovanje i asertivan odnos između pojedinaca i skupine. No, uza sve pozitivne aspekte koji su odavno petrificirani u sportu, studije o sudjelovanju različitih društvenih skupina u sportu otkrivaju i negativan utjecaj ove aktivnosti na zdravlje, blagostanje i budućnost osobe. Posebno ozbiljan društveni problem u sportu je agresivno ponašanje svih dionika sportsko-rekreativnih aktivnosti koje se može manifestirati kao nasilje među spomenutim dionicima na terenu, ali se može proširiti i izvan terena te izazvati niz negativnih posljedica za cjelokupno društvo. Stoga, cilj ovog rada je istražiti, razumjeti i identificirati različite oblike nasilja koji se manifestiraju unutar sportskog okruženja s naglaskom na detaljnijoj analizi uzroka, posljedica i mehanizma nasilja. Također, ovim će se radom nastojati podići svijest o problemu nasilja u sportu razvijajući strategije i prakse za njegovu prevenciju i suzbijanje.

¹²⁶ anita.zovko@uniri.hr

¹²⁷ vsiljan@student.uniri.hr

¹²⁸ leo.klapan@ffri.uniri.hr

Operacionalizacija i tipologija nasilja

Unazad nekoliko desetljeća, znanstvenici su započeli s interdisciplinarnim proučavanjem fenomena nasilja u sportu kako bi što detaljnije i preciznije opisali, objasnili i razumjeli navedeni fenomen. Obzirom da nasilje predstavlja složen koncept koji nema jedinstvenu interpretaciju, sveobuhvatan pristup u njegovu proučavanju podrazumijeva analizu različitih čimbenika uključujući političke, ekonomske, kulturalne, socijalne i psihološke faktore. Stoga, interdisciplinarni pristup, koji obuhvaća istraživanje fenomenologije, uzroka, posljedica te strategija prevencije i razvoja, ključan je za dublje razumijevanje i rješavanje problema nasilja u sportu. Različite su znanosti iznjedrile svoja teorijska shvaćanja ovog fenomena, a neke od najznačajnijih teorija nasilja su: instinktivističke teorije, teorije koje agresiju objašnjavaju reakcijom na određenu situaciju, teorije socijalnog učenja, kognitivne teorije i biološke teorije (Bilić, 1999, prema Žilić i Janković, 2016). U skladu s psihoanalitičkom teorijom, Freud smatra kako agresivnost ima biološku osnovu, a svoju je teoriju agresivnosti razvio na tezi o destruktivnom nagonu koji posjeduju sva živa bića. Mišljenja je kako agresivnost predstavlja rasterećenje uma kojemu je cilj smanjiti napetost organizma (Balić, Divanović, Ricijaš, 2001, prema Žilić i Janković, 2016). Nadalje, psiholog Adler nasilje je definirao kao svako ponašanje kojemu je cilj nanošenje štete drugoj osobi. Smatra kako je ono manifestacija „volje za moći“ koja je također urođena svakom pripadniku ljudske vrste (Žarković Palijan, 2004, prema Žilić i Janković, 2016). Na tragu ovih nalaza, slično stajalište dijeli i zoolog Lorenz koji sport se vidi kao oblik katarze. Odnosno, smatra kako je zapravo cilj samog sporta sigurno i kanalizirano otpuštanje instinktivne agresije koja je sastavni dio svake osobe. Konrad Lorenz agresiju tumači kao prirodni fenomen usmjeren isključivo prema prehrani, odnosno, ako se radi o pripadnicima iste vrste, prema razrješenju konkurencije za teritorij, ženku i drugo vlasništvo. Dakle, oni koji vjeruju da su agresija i nasilje “prirodni”, skloni su navedene fenomene promatrati kao instinktivne i neizbježne aspekte ljudskog ponašanja. S druge strane, sljedbenici teorija socijalnog učenja smatraju kako je nasilje općenito (pa tako i u sportu) naučeno, a ne urođeno. Ovo potonje stajalište podupire činjenica da se razine i vrste nasilja povezanog sa sportom uvelike razlikuju od kulture do kulture, što snažno sugerira da nisu rezultat neke univerzalne ljudske prirode (Rowe, Maguire i Guttman, 2024). Ipak, Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) (2002) nasilje je definirala kao namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom.

Sukladno tome, WHO je u Svjetskom izvješću o nasilju i zdravlju iz 2002. godine nasilje podijelila u tri velike skupine. Prvu skupinu čini nasilje prema samome sebi koje uključuje samoozljeđivanje i samoubojstvo; u drugu skupinu spada međuljudsko nasilje koje se odnosi na nasilje u obitelji (nasilje nad djecom, nasilje nad partnerom i nasilje nad starijom osobom) te nasilje unutar zajednice (nasilje prema osobama koje nasilnik poznaje i nasilje prema osobama koje nasilnik ne poznaje) i u posljednju skupinu pripada kolektivno nasilje koje je uglavnom organizirano i usmjereno od jedne grupe prema drugoj u svrhu ostvarenja političkih, ekonomskih i socijalnih ciljeva. Nadalje, WHO (2002) prema prirodi nasilnog čina nasilje dijeli na: fizičko - primjena sile bez obzira je li ili nije nastupila tjelesna ozljeda (guranje, udaranje, pritiskanje, fizičko sprečavanje kretanja, gađanje predmetima, uništavanje stvari po kući i sl.); seksualno - bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar i sl. i psihičko nasilje - primjena psihičke prisile koja je uzrokovala osjećaj straha, ugroženosti, povrede dostojanstva, verbalno nasilje, psovanje, zanemarivanje svojim sredstvima komunikacije i sl. Dodatno, nasilje se s obzirom na funkciju prema Zečeviću (2010) dijeli na: instrumentalno (kojim se želi nešto dobiti) i neprijateljsko (kojim se drugome želi nanijeti bol, ili ga ozlijediti). Važno je načelno znati kako nasilje i agresija predstavljaju ekstremne socio-patološke fenomene koji su povezani s različitim čimbenicima kao što su: mentalna zaostalost, poremećaji emocija, nagona i motiva, unutarnji i vanjski konflikti, slabljenje ili slom adaptivnih mehanizama, smanjena otpornost ili izražena ranjivost, siromaštvo te niski socijalni status (Mamula i sur., 2013). Osim toga, u operacionalizaciji nasilja, treba uzeti u obzir težnju za moći, potrebu za dominacijom, promjene u osobnosti, izopačenost sustava vrijednosti te onemogućavanje zadovoljenja potreba i neispunjena očekivanja (Žilić i Janković, 2016).

Fenomen nasilja u sportskom kontekstu

Iako je opće prihvaćeno da sudjelovanje u fizičkim aktivnostima i sportu pozitivno utječe na fizički, psihološki i socijalni razvoj ljudi, nasilje u sportsko-rekreativnim aktivnostima može promijeniti doživljaj tih aktivnosti te ih pretvoriti u negativno iskustvo za sudionike. (Mattey i sur., 2014 prema Rios i Ventura, 2022). Nasilje u sportu možemo definirati kao prekoračenje granica propisanih pravilima natjecanja i namjerno nametanje ozljeda od strane sportaša, trenera ili navijača, što se često manifestira kao "namjerno ponašanje s ciljem da se nanese šteta drugoj osobi" (Muzur i Rinčić, 2011). Generalno, nasilje u sportu moguće je promatrati kroz dva disparitetna stajališta. Jedno se stajalište odnosi na interpretaciju sportskog nasilja za vrijeme odvijanja sportsko-rekreativnih događaja - na treninzima i natjecanjima (primjerice unutar sportskih dvorana, svlačionica, tribina i terena), a drugo se stajalište odnosi na interpretaciju sportskog nasilja izvan konteksta natjecanja i treninga (dakle izvan sportsko-rekreativnih prostora). Navedena se stajališta počinju kompleksificirati uvođenjem različitih aktera (poput (su)igrača, trenera, sudaca, navijača, gledatelja, medija, policije/redara i mnogih drugih) koji mogu sudjelovati u sportskom nasilju ili doprinosti stvaranju nasilne sportske klime (Rios, Ventura i Mateu, 2022). Fenomen nasilja u sportskom kontekstu, nadalje, produbljuje i sociolog Michael Smith (2003) koji uvodi koncept "relativno legitimnog" nasilja u sportu kao i koncept "relativno nelegitimnog" nasilja u sportu. Prvi koncept obuhvaća nasilje unutar granica pravila sportskog natjecanja, kao i nasilje koje, iako izlazi iz tih granica, još uvijek ima određeni stupanj općeg prihvaćanja. Smatra kako je "brutalni tjelesni kontakt", jednostavno rečeno, inherentni dio nekih sportova, stoga opravdava njegovu legitimnost. Autori Rowe i sur. (2024) taj oblik nasilja nazivaju i "granično nasilje" koje se sastoji od ponašanja koja krše službena pravila sporta, ali su prihvaćena od igrača i navijača kao legitiman dio igre. Autori kao primjer takvog ponašanja izdvajaju tučnjavu u hokeju na ledu ili namjerne prekršaje u šesnaestercu nogometne asocijacije. S druge strane, "relativno nelegitimno" sportsko nasilje obuhvaća "kvazi-kriminalno" nasilje, koje krši zakonske propise i službena pravila, te "kriminalno" nasilje koje, osim što krši formalna pravila, narušava i neformalne norme sportskog ponašanja te se stoga smatra potpuno neprihvatljivim. Primjeri legitimnog nasilja mogu se pronaći u ragbiju, nogometu, boksu, hrvanju i azijskim borilačkim vještinama. Sudionici ovih sportova su samim činom bavljenja ovim vrstama sporta implicitno prihvatili neizbježnost grubog kontakta. Oni su neizravno pristali na vjerojatnost lakših ozljeda kao i mogućnost ozbiljnih ozljeda. Međutim, ne može se razumno tvrditi da su pristali na ozljede zadobivene fizičkim napadima koji krše pisana i nepisana pravila sporta. Iako je nasilje u ovim situacijama nedvojbeno neprimjereno, često i ilegalno, sportašima koji su pretrpjeli ozljede često je izuzetno teško ostvariti pravdu pred sudovima. Isto tako, argumentacija za inherentnost nasilja u sportskom okruženju može biti potkrepljena s najmanje tri uvjerljiva argumenta. Prvi argument ukazuje na to da sportska natjecanja proizlaze iz rivalstva, što može potaknuti osjećaje kao što su zavist, ljutnja i agresija. Nadalje, drugi argument ističe da je nasilje u sportu prisutno u različitim vremenima i prostorima, unatoč varijacijama uzrokovanim kulturom, društvenim slojevima i političkim uvjetima. Posljednji argument sugerira da su sportovi koji često dovode do navijačkog nasilja obično podržani masovnom podrškom, što odražava karakteristike psihologije masa poput oslobađanja nagona i smanjenja individualne odgovornosti (Muzur i Rinčić, 2011).

Autor Salvini (1988) prema autorima Muzur i Rinčić (2011) sistematizira teorije uzroke nasilja u dvije komponente; "apokaliptične" (društveno-politički uzroci, kulturni uzroci i ponašanje mase, kriminalni uzorci, krivnja klupskih uprava, igrača i sportskih medija) i "fatalističke" (uzrok u psihopatologiji i nagonima). Također, važno je istaknuti ključne elemente koji čine fenomen sportskog nasilja, a oni su: namjera da se uzrokuje šteta žrtvi, nejednakost u moći u korist agresora te ponavljanje takvih postupaka kroz vremensko razdoblje (Olweus, 1994 prema Rios i Ventura, 2022). Autor Nery i sur. (2020) navodi neki od glavnih čimbenika rizika za vršnjačko nasilje u sportu su: imanje invaliditeta, pretilost, pripadanje etničkoj manjini, seksualna orijentacija ili niži motorički sposobnosti.

Nasilje u individualnim, borilačkim i ekipnim sportovima

Agresivno ponašanje u sportu, koje se nesumnjivo može manifestirati kao nasilje i zlostavljanje, ne samo da postaje poželjno ponašanje za postizanje uspjeha, već također služi kao sredstvo kojim sportaši dokazuju svoje sposobnosti naspram drugih članova tima. Nadalje, sportaši koji se bave ekipnim sportom u kojima je dopušten fizički kontakt (npr. nogomet, hokej, ragbi) najviše su izloženi riziku od fizičkog nasilja, pri čemu je često teško povući granicu između sankcioniranog i nesankcioniranog nasilnog ponašanja (Vveinhardt i Fominiene, 2022). Istraživanje autorica Vveinhardt i Fominiene (2022) otkrilo je da je, u usporedbi s ostalim sportskim grupama, najveći postotak sportaša koji su se identificirali kao potencijalne žrtve nasilja i zlostavljanja u svojim timovima bio prisutan među onima koji se bave ekipnim sportovima. Istraživanje navedenih autorica uključivalo je opsežan uzorak od 1440 ispitanika organiziranog sporta. Rezultati pokazuju da je gotovo jedna trećina sudionika istraživanja u ekipnim sportovima sebe identificirala kao žrtve, što je značajno više od zbroja rezultata dvije preostale grupe sportova, pojedinačnih i borilačkih, zajedno. Također, veći postotak sudionika ekipnih sportova, u usporedbi s ostalim sportskim grupama, pridružio se ulogama nasilnika i promatrača, što dodatno odražava opći stupanj nasilja u ovim sportskim granama. Pretpostavlja se da, u kontekstu sporta, ovo uglavnom dolazi od vršnjaka sportaša - suigrača ili protivnika. Ipak, različita istraživanja nude različite rezultate u identifikaciji dominantnih nasilnika i žrtva koji su izloženi nasilju u sportsko-rekreativnim aktivnostima. Tijekom formativne sportske prakse, smatra se da treneri imaju ključnu ulogu i odgovornost u prepoznavanju i rješavanju vršnjačkog nasilja koje se može javiti na treningu ili natjecanju. Međutim, postoji mogućnost da će treneri normalizirati određena negativna ponašanja, poput onih povezanih s vršnjačkim nasiljem, smatrajući ih inherentnim sportskoj kulturi (Kowalski, 2017 prema Rios i Ventura, 2022). Štoviše, neka istraživanja pokazuju da mnogi treneri osjećaju nedostatak kompetencija u području vršnjačkog nasilja (Flores i sur., 2020), a problem postaje još izraženiji kada su treneri u formativnom sportu volonteri koji nemaju formalnu pedagošku obuku (Kowalski, 2017 prema Rios i Ventura, 2022). Slične nalaze dobivamo i istraživanju koje su proveli autori Rios i Ventura (2022) među trenerima (n=161) različitih sportova u Kataloniji (Španjolska). Istraživanje je ukazalo na nedostatak znanja među trenerima o vršnjačkom nasilju, što ih sprječava u prepoznavanju i adekvatnom reagiranju na takvo ponašanje. Ispitanici spomenutog istraživanja dobili su „ad hoc“ upitnik sa sljedećim otvorenim pitanjima: "Kako biste definirali vršnjačko nasilje?", "Koje tipologije vršnjačkog nasilja postoje?" i "Koje strategije koristite za sprečavanje vršnjačkog nasilja u sportu?". Primijećeno je da je definicija fenomena bila nejasna u pogledu ključnih pojmova (ponavljanje, namjera nanošenja štete i neravnoteža moći). Najčešće spominjane vrste nasilja bile su fizičko nasilje, a zatim cyberbullying. Također, istaknute su strategije prevencije usmjerene na promicanje pozitivne atmosfere među sportašima, dok su one koje uključuju promatranje, podizanje svijesti, regulaciju, komunikaciju, emocionalno obrazovanje i intervenciju u sukobe spomenute u manjoj mjeri. Zaključak istraživanja govori o tome kako je važno da treneri dobiju stručnu obuku koja nadilazi samo tehničko i taktičko znanje o sportu te da se istakne važnost fizičkog, psihološkog i socijalnog razvoja djece i adolescenata koje treniraju (Shannon, 2013).

Sportski duh kao protuargumenti nasilju u sportu

Povezanost nasilja u sportu s kulturom sporta često dovodi do toga da se agresivno ponašanje percipira kao normalno i poželjno u sportskom okruženju jer „promiče sportski duh među igračima i jača njihove kapacitete“ (Ortiz-Marcos i sur. 2022). Fizička i psihička agresija u mladenačkom sportu ostaje neadresirana od strane samih sportaša, trenera i relevantnih vlasti, što predstavlja neosporan izazov. Nekoliko studija opisuje norme koje vladaju u sportskoj kulturi, gdje se sportaši postupno navikavaju na bol i ozljede kao uobičajeni dio sportskog iskustva. Ignoriranje ozljeda, nastavak igre unatoč bolu i agresivnost prema suparnicima i suigračima često su ključni elementi sportske kulture (Coakley, 2007; Killick, 2009; Malcolm, 2006 prema Stafford i sur. 2013). Istraživanje autorica Stafford, Alexander i Fry (2013) provedeno je sa mladim osobama u dobi 18-22 godine te su bili zamoljeni da razmisle o svom iskustvu bavljenja organiziranim sportom¹²⁹ kao djeca (do 16 godina) i

¹²⁹ Autorice istraživanja definirale su organizirani sport kao izvanškolski sport koji je dobrovoljan i koji uključuje elemente obuke od strane odrasle osobe

poslana je cijeloj kohorti studenata sadržanoj u bazi podataka Nacionalnog saveza studenata (250 000 studenata i daljnje obrazovanje diljem UK). U online anketi istraživale su se tjelesne ozljede u sportu oko tri široke kategorije: (1) iskustva s treniranjem i natjecanjem kroz ozljede i iscrpljenost; (2) fizički agresivno postupanje; i (3) fizički nasilno postupanje. Korišteni su podaci iz 6124 valjana odgovora. U anketi, 24% ispitanika (n = 1433) prijavilo je iskustvo barem jedne fizičke ozljede. Od onih koji su doživjeli fizičku ozljedu, 55% (n = 779) izvijestilo je o najmanje jednom slučaju fizičkog agresivnog ponašanja od strane trenera ili suigrača tijekom sudjelovanja u sportu. Veća stopa prijava dolazila je od muških ispitanika (26%) u usporedbi s ženskim ispitanicima (23%), a takvo ponašanje doživjeli su sportaši na svim razinama natjecanja. Među onima koji su prijavili tjelesne ozljede u svom primarnom sportu (62%, n = 687), suigrači ili vršnjaci bili su odgovorni za neke od ozljeda. Muški ispitanici prijavili su više slučajeva agresivnog postupanja (63% muških naspram 51% žena) i nasilnog ponašanja (24% muških naspram 13% žena). Najčešći oblici agresivnog ponašanja bili su guranje (40%, n = 571) ili fizičko obaranje (28%, n = 304) među onima koji su iskusili fizičke ozljede. Čini se da je agresivno ponašanje u primarnom sportu češće kod rekreativnog igranja (59% onih koji su prijavili ozljede na toj razini, n = 192) i na lokalnoj razini (62%, n = 284) nego na višim razinama natjecanja. Dakle, rezultati istraživanja pokazali da oni koji se pridržavaju sportskih principa, podnoseći bol, nastavljajući natjecanje unatoč ozljedama i pokazujući agresivnost prema protivnicima, čine to kako bi očuvali svoj sportski identitet, izbjegli negativne posljedice (kao što su ignoriranje od strane suigrača ili trenera, ismijavanje ili stigmatizacija, izbacivanje iz momčadi) te stekli poštovanje svojih suigrača i trenera pokazujući svoju predanost.

Nadalje, autori Kerr, Willson i Stirling (2019) istraživali su koncept omalovažavanja tijela kao oblik zlostavljanja sportaša. Njihovi rezultati pokazuju da su sportaši često bili izloženi negativnim verbalnim komentarima o svojim tijelima, praćenju tijela (kao što je redovito vaganje i stalno promatranje), prisilnom ograničenju hrane i vode, javnim kritikama tijela te kažnjavanju kada nisu ispunjavali standarde vezane uz tijelo. Ova ponašanja trenera često su proizašla iz njihovog osobnog iskustva kao sportaša. Razvoj i jačanje mentalne otpornosti, kako je već spomenuto, često se navode kao opravdanje za primjenu emocionalnog zlostavljanja. Također, impresivno istraživanje autora Ortiz-Marcos, Lendínez-Turón, Solano-Sánchez te Tomé-Fernández (2022) na populaciji adolescenata (n=1454) u dobi između 12 i 16 godina iz španjolskih srednjih škola pokazalo je kako su učenici koji su sudjelovali u sportskom programu za borbu protiv nasilja poboljšali svoje znanje i stavove protiv nasilja. Također, učenici su nakon završetka programa izvijestili o poboljšanju svog znanja o nasilju i smanjenju ponašanja vezanih uz nasilje, viktimizacije i fizičkih sukoba u odnosu na učenike koji nisu sudjelovali u istraživanju. Spomenuto istraživanje utvrdilo je i da se ponašanja žrtve povezuju s budućim ponašanjem agresora nasilja ukoliko se ne nastave baviti sportom. Dakle, postoji tendencija ka provođenju budućeg ponašanja agresora nasilja kada su u prošlosti bili žrtva agresije. Prakticiranje sporta postaje izvrstan način za prijenos vrijednosti i promotor prosocijalnih stavova. Iz tog razloga, prakticiranje fizičko-sportskih aktivnosti kod mladih i adolescenata ima povoljne učinke na njihov fizički, psihološki i socijalni razvoj.

Nasilje u sportskom navijanju

Sport izrazito pogoduje povezivanju različitih skupina, nacija i kultura, ali se u njemu i u vezi s njime često pojavljuje raznovrsno nasilje koje ima suprotan učinak (Armstrong, Giulianotti, 1999; Vrcan, 2003 prema Lalić i Biti, 2003). U kontekstu proučavanja nasilja u sportskom okruženju, osim nasilja na terenu, zanimljivo je izdvojiti skupinu kolektivnog nasilja koje se najčešće manifestira kao oblik navijačkog nasilja na tribinama. Nasilje među navijačima i gledateljima sportskih događaja postaje sveobuhvatan društveni izazov, gdje se često neredi proširuju i izvan sportskih objekata, dovodeći do ozljeda nevinih pojedinaca. Kultura siromaštva, dosada, kao i male šanse za društveno napredovanje, važni su uzroci nasilja i agresije navijača sportskih događanja. Osim socio-demografskih čimbenika pojedinca, važne su i društvene vrijednosti koje mogu biti značajan uzrok nasilja i agresije na sportskim događanjima (Vejnović, 2014). Hrvatska predstavlja primjer takve države u kojoj je razvoj problema vezanih uz navijače uvelike oblikovan poremećajima u procesu tranzicije, odnosno

ekonomskom i društvenom krizom, divljim kapitalizmom te drugim karakteristikama društvenog konteksta. Centralizacija zemlje stvorila je napetosti između prosperitetnog sjevera i manje razvijenog juga, što rezultira kontinuiranim sukobima uglavnom između najvećih navijačkih skupina Bad Blue Boysa i Torcida, ali i drugih skupina (Armada, navijačke skupine Rijeke, Kohorte, navijačke skupine Osijeka i drugih) (Lalić i Biti, 2013). Osim toga, među strastvenim navijačima na sportskim događanjima može se primijetiti i zanimljiva populacija navijača koja nije toliko zainteresirana za samu igru, već više za utakmicu kao socijalni događaj ili spektakl. Riječ je o modelu u kojem navijačima identifikacija sa klubom sve manje znači, dok na značaju dobiva slogan „Mi kao grupa“ (Vejnović, 2014). Pema autorima Zulić i Frapporti-Roglić (2013), zajedničke karakteristike takvih navijača jesu: mlađa dobna skupina, muški spol i srednjoškolska razina obrazovanja. Njihovo ponašanje može se objasniti putem specifičnih razvojnih obilježja i društvenog položaja mladih, kao što je društvena marginalizacija - nedostatak utjecaja na bitne društvene odluke te izolacija iz profesionalnih krugova što rezultira ovisnošću o roditeljima. U fazi otkrivanja vlastitog identiteta, oni eksperimentiraju s društvenim ulogama i ponašanjem, snažno izražavajući svoje emocije. Njihovo ponašanje je često temeljeno na pripadnosti klubu, što predstavlja temelj njihovog identiteta. Stadion im pruža priliku za predstavljanje i izražavanje sebe, a nasilje, iako ritualnog karaktera, često služi kao sredstvo izražavanja. Oni također teže da njihove akcije na stadionu dobiju širi društveni odjek, ponekad s političkim konotacijama, posebno u postkomunističkim društvima gdje još nisu snažno razvijene institucije građanskog društva koje omogućuju izražavanje volje običnih građana (Zulić, Frapporti-Roglić, 2013). Isto tako, promatrači se često identificiraju s sportašima, koji često postaju uzori mladima. Ova identifikacija igra ključnu ulogu u poticanju agresije: agresivno ponašanje na sportskom terenu može potaknuti stvarnu agresiju među gledateljima. Primjeri nedoličnog ponašanja igrača ili uprave izvan terena, poput sukoba u javnosti ili nasilja u noćnim klubovima, stvaraju plodno tlo za nasilje među navijačima i, još ozbiljnije, za nasilje u široj društvenoj zajednici (Vejnović, 2014).

Osim toga, jasno je da je nasilje u sportu pod snažnim utjecajem kulture i klase kao i da je poticano vanjskim tj. kolektivnim, društvenim „okidačima“. Činjenica da su najveći navijački neredi na tlu bivše Jugoslavije izbijali upravo u vrijeme porasta tenzije pred rat 1990-ih, dovoljno govori takvoj tezi u prilog. Svi smo skloni oblikovati složena očekivanja o onome što promatramo ili čak o našem vlastitom ponašanju te ponašanju drugih. Kada se naša očekivanja ostvare, osjećamo zadovoljstvo, dok njihovo nepotpuno ispunjenje može pojačati napetost. Drugim riječima, ispunjena očekivanja smanjuju individualnu napetost ili frustraciju, dok neispunjena očekivanja mogu potaknuti agresivno ponašanje (Muzur i Rinčić, 2011).

Posljedice nasilja u sportu za sportaše, publiku i društvo

Ekstremno navijaštvo manifestira se kao organizirana spontanost koja uglavnom funkcionira pod vodstvom i utjecajem jezgri navijačkih skupina. Kao rezultat toga, nasilničko ponašanje navijača s tribina relativno lako prelazi na druge urbane lokacije, uključujući i prometne površine, što rezultira čestim incidentima ekstremnih navijača povezanih s drugim sportskim događanjima. Ovaj proces prenošenja nasilja s stadiona na druge prostore i s nogometa na druge sportove Vrcan opisuje kao dislokaciju ekstremnog navijačkog ponašanja (Lalić i Biti, 2013). Idealan primjer za prikaz dislokacije ekstremnog navijačkog ponašanja i sveobuhvatni prikaz nasilja u sportu je nedavna eskalacija nogometne utakmice Hajduk-Dinamo. Naime, 03.04.2024. godine, nakon još jedne nogometne pobjede Dinama protiv Hajduka (1:0), ovog puta u polufinalu hrvatskog kupa na Poljudu (Split) na teren je upala bijesna navijačka skupina Hrvatskog nogometnog kluba Hajduka, tzv. „Torcida“ i napravila nered na terenu. Prilikom završetka utakmice, na tribinama je počelo masovno uništavanje imovine, odnosno devastacija sjedalica, te njihovo bacanje na teren. Na sjevernoj tribini stadiona, skupina navijača počela je gađati policajce kamenjem, a neki su čak pokušavali baciti željezne ograde. Nakon toga došlo je do sukobljavanja s policijskim službenicima i redarima, a neredi su se nastavili i po gradu Splitu. Situacija je ubrzo postala vrlo napeta, a slučajni prolaznici su bježali pred divljim masama. Navijači su uništavali gradsku imovinu, palili baklje, koristili suzavce, razbijali boce te zastrašivali građane. Nakon relativnog smirivanja situacije, u okolnim uličicama bilo je mnogo ozlijeđenih navijača, uglavnom tinejdžera, koji su se suočavali s posljedicama suzavca i nasilja. Ponekad snažni naponi policije da obuzdaju nasilje u sportu često postaju kontraproduktivni jer su mladi muškarci iz radničke klase koji su odgovorni za većinu problema često neprijateljski raspoloženi

prema vlastima. Medijska pokrivenost neredima također može djelovati na preuveličavanje njihove važnosti i poticanje ponašanja mase koju mediji zatim istovremeno osuđuju i senzacionaliziraju (Dawson, Webb i Downward, 2022). Dakle, s obzirom na pretpostavku da sport i društvo odražavaju jedno drugo, važnost učestalosti i ozbiljnosti agresivnih postupaka u sportskom kontekstu postaje dodatno istaknuta. To znači da visoki stupnjevi agresije i nasilja u sportu mogu imati šire društvene posljedice koje nadilaze same sportske događaje (Tenenbaum i Stewart, 1997). Istovremeno, fizičko i verbalno zlostavljanje dužnosnika u međunarodnom je porastu i istaknuto je u glavnim vijestima diljem Europe (BBC, DW i mnogi drugi). Za ilustraciju, nacionalno istraživanje o suđenju provedeno diljem Sjedinjenih Država s više od 17 000 službenih osoba na sportskim utakmicama, pokazalo je da je 87% ispitanika pretrpjelo verbalno zlostavljanje (National Officiating Survey, prema Dawson, Webb i Downward, 2022).

Zbog kontinuiranih eskalacija nereda i nasilja na sportskim događanjima, mnoge države su donijele zakonske mjere s ciljem suzbijanja i prevencije nasilja radi zaštite osoba i imovine, kako javne tako i privatne. Primjerice, u skladu s obvezama prema Konvenciji br. 120, Republika Hrvatska je usvojila Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima (ZSNŠN) na sjednici Hrvatskog sabora 15. srpnja 2003. godine. Zakon je stupio na snagu 23. srpnja 2003. godine. Ovim činom, Hrvatska se pridružila državama koje su implementirale posebne zakone usmjerene na suzbijanje nereda na sportskim natjecanjima. Primjerice, Velika Britanija je prva donijela 1989. Zakon o nogometnim navijačima, postavši pionir u borbi protiv takvih nemira. Slične zakone su usvojile i druge države poput Poljske, Bugarske, Srbije, Crne Gore, Njemačke, Češke, Švedske i druge (Nimac, 2016). Premda je u Hrvatskoj prošlo već jedno desetljeće od usvajanja ZSNŠN-a čija je „svrha osiguravanje sigurnosti gledatelja, natjecanja i drugih sudionika športskog natjecanja ili športske priredbe i stvaranja okruženja koje sprječava, suzbija i sankcionira nedolično ponašanje, nereda te nasilje, prije, za vrijeme i nakon športskog natjecanja ili športske priredbe, zaštita gledatelja koji se dolično ponašaju, zaštita drugih građana i njihove imovine.“ (Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima, 2013) ipak i dalje nailazimo na česte eskalacije nasilja i agresije na sportskim događanjima.

Zaključak

Nasilje u sportu predstavlja kompleksan i višedimenzionalan fenomen koji ima ozbiljne posljedice kako za sportsku zajednicu, tako i za društvo u cjelini. Iako se na sport smatra sredstvom promicanja fizičkog i mentalnog zdravlja, prosocijalnih vještina, timskog duha i zdrave konkurencije, nasilje se, nažalost, ponekad javlja kao neizbježna nuspojava natjecateljskog okruženja. Fenomen nasilja u sportu može biti posljedica različitih faktora koji uključuju: društveno-kulturne čimbenike, psiho-socijalne čimbenike, agresivnost igrača te nedostatak osviještenosti o posljedicama nasilnog ponašanja. Nasilje u sportu može se manifestirati na različite načine, od psihološkog i verbalnog nasilja, preko fizičkih sukoba na terenu ili izvan njega, do upotrebe nedopuštenih sredstava kako bi se okončali nastali sukobi. Takvo ponašanje ne samo da ugrožava zdravlje i sigurnost sportaša, već i narušava integritet samog sporta, dovodeći u pitanje njegovu etičnost i moralnost. Kako bi se suzbilo nasilje u sportu, potrebno je poduzeti niz preventivnih i represivnih mjera. Brojna su istraživanja istaknula ulogu trenera u prepoznavanju i rješavanju nasilja u sportskom okruženju, no važno je senzibilizirati cjelokupnu javnost o problematici i prevalenciji nasilja u sportu. U konačnici, borba protiv nasilja općenito, pa tako i u sportu, zahtijeva angažman svih dionika sportske zajednice, uključujući sportaše, trenere, sportske organizacije, navijače, medije i vlasti. Samo zajedničkim naporima možemo stvoriti okruženje u kojem će sport biti istinski sredstvo promicanja vrijednosti poput poštovanja, fer igre i solidarnosti, te pružiti sportašima siguran prostor za razvoj njihovih vještina i potencijala, kako na sportskom terenu, tako i u životu.

Popis literature:

- Dawson, P., Webb, T. i Downward, P. (2022). Zlostavljanje nije igra s nultom sumom! Slučaj za nultu toleranciju službenog fizičkog i verbalnog zlostavljanja utakmice. *European journal of sport science*, 22(3), 417-424.
- Kerr, G., Willson, E., & Stirling, A. (2019). Prevalence of maltreatment among current and former national team athletes. *Partnership with AthletesCAN*, 1-51.
- Lalić, D., i Biti, O. (2008). Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi iu Hrvatskoj. *Politička misao: časopis za politologiju*, 45(3-4), 247-272.
- Mamula, M., Ručević, S., Vukmanić, M., Zvizdić, M. (2013). Nasilje prepoznaj i spriječi (proživljeno iskustvo žena u teoriji i praksi). Sarajevo: Udruženje Žene ženama.
- Muzur, A., i Rinčić, I. (2011). Sport i nasilje: prilog etičkim, sociologijskim i psihoneurobiologijskim razmatranjima. *JAHR*, 2(3), 137-152.
- Nery, M., Neto, C., Rosado, A., & Smith, P. K. (2020). *Bullying in Youth Sports Training*. Routledge. Taylor Francis Group.
- Nimac, K. (2016). PREVENTING DISORDERS AT SPORTING EVENTS—LEGAL REGULATIONS IN THE REPUBLIC OF CROATIA AND SOME EUROPEAN COUNTRIES. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 10(3-4), 119-131.
- Ortiz-Marcos, J. M., Lendínez-Turón, A., Solano-Sánchez, M. Á., i Tomé-Fernández, M. (2022). Bullying in adolescents practising sport: a structural model approach. *International journal of environmental research and public health*, 19(20), 13438.
- Ríos, X., i Ventura, C. (2022). Bullying in Youth Sport: Knowledge and Prevention Strategies of Coaches. *Apunts: Educació Física i Esports*, (148).
- Ríos, X., Ventura, C., i Mateu, P. (2022). “I Gave Up Football and I Had No Intention of Ever Going Back”: Retrospective Experiences of Victims of Bullying in Youth Sport. *Frontiers in psychology*, 13, 819981.
- Rowe, D. C., Maguire, J. A., Guttman, A. i Luebering, J. E. (2024). *Sports*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/sports/sports>
- Shannon, C. S. (2013). Bullying in recreation and sport settings: Exploring risk factors, prevention efforts, and intervention strategies. *Journal of Park and Recreation Administration*, 31(1).
- Stafford, A., Alexander, K., i Fry, D. (2013). Playing through pain: Children and young people's experiences of physical aggression and violence in sport. *Child abuse review*, 22(4), 287-299.
- Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R. N., & Duda, J. (1997). Aggression and violence in sport: An ISSP position stand. *Sport Psychologist*, 11, 1-7.
- Vejnović, D. (2014). Nasilje i sport. *Banja Luka: Evropski defnologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja*.
- Vveinhardt, J., & Fominiene, V. B. (2022). Prevalence of bullying and harassment in youth sport: The case of different types of sport and participant role. *Journal of human sport and exercise.*, 17(2), 272-292.
- World Health Organization (WHO) (2002). World report on violence and health. World Health Organization. Geneva.
- Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, Narodne novine, 114/22 (2013).
- Zečević, I. (2010). Priručnik – program prevencije vršnjačkog nasilja u školama. Banja Luka.
- Zulić, A., & Frapporti-Roglić, M. (2013). Psihologija i pedagogija sporta. *Hrvatski nogometni savez, Zagreb: Nogometna akademija. Prilog*, 2.
- Žilić, M., i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.

VIOLENCE IN SPORTS

Abstract: *Traditional understanding of sports focuses on physical activities and competitions that require specific skills or tactics. On the other hand, contemporary understanding of sports is oriented towards it as an activity that enhances individual's physical, mental, social, and moral capacities. Although sports are often a source of entertainment and recreation, they are frequently associated with various forms of aggressive behavior within sports and recreational activities. Violence in sports is present at various levels, from amateur competitions to professional leagues, and can occur in various sports disciplines. In sports matches, racism and nationalism are often highlighted as forms of violence that indicate deep social problems. Additionally, it is concerning that aggressive behavior often receives public approval. The media subtly present violence in a way that attracts audience attention, thus creating an aestheticized image of violence. Apart from violence on the field, violence in the stands is also recognizable and often much more intense.*

Key words: *sport, recreation, violence, aggression, conflicts*